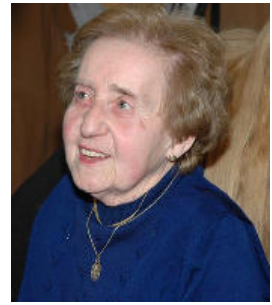

Paní Edita Šťastná, rozená Munková, se narodila v roce 1924. Její dědeček byl šamesem v olomoucké synagoze, rodina žila v sousedním domě. Vyprávění paní Šťastné, zachycené v rámci projektu Zmizelí sousedé žáky Fakulní základní školy dr. Milady Horákové v Olomouci pod vedením paní učitelky Lenky Žváčkové, začíná vypálením synagogy:

Hned po příchodu Němců byla v noci z 15. na 16. března 1939 olomoucká synagoga vypálena, zbyla pouze okna v sousedním domě, kde byla židovská obec. Naše rodina se musela vystěhovat. V tu dobu jsem chodila do obecné školy na dnešní třídě Spojenců. V posledním školním roce, 1939/40, jsem chodila do čtvrté měšťanky na Dvořákově ulici. Tehdy zakázali Židům chodit do školy a já jsem se chtěla uplatnit v židovské firmě. To nešlo, takže jsem byla bez práce. Nakonec mě přijala do práce jedna švadlena a já jsem se u ní učila řemeslu švadlena. Když ale začaly platit norimberské zákony i u nás a přišly pro Židy další zákazy, tak mě v roce 1941 prostě vyhodila. Musela jsem potom chodit na práci pět kilometrů pěšky z Olomouce až do Chomoutova k sedlákovi na řepu.

V roce 1942 začaly z Olomouce jezdit transporty. První transporty do Terezína jely z Prahy, říkalo se jim budovací. 5. července jsem nastoupila do transportu do Terezína i já s rodiči a bratrem. Náš transport ještě nemohl dojet až do Terezína. Jeli jsme do Bohušovic a odtud se šlo pěšky. Teprve až se otevřelo ghetto, začaly se budovat koleje dál. Na stavbě bylo hodně lidí, pracovali v různých řemeslech, takže další transporty už dojížděly přímo až do Terezína. Ale bohužel z Terezína také odjížděly.

Nám, co jsme přijeli do Bohušovic, zavazadla, která jsme měli s sebou, ještě dali. Limit byl 50 kg, ale copak bych já unesla 50 kilo? Nebo můj třináctiletý bratr? To bylo vyloučené! Když už koleje vedly až do Terezína, museli židovští zaměstnanci vyprázdnit vagony a zavazadla vyházet ven. Každý si odnášel jen to, co si uchytl. Co zbylo, to se snášelo do jedné kasáren, kde se věci shromažďovaly. Mám dojem, že se zabavené věci posílaly do Německa jako winterhilfe, tedy oblečení pro vybombardované Němce.

Tenkrát, když jsme přišli my, byl Terezín už hodně obsazený, přijelo hodně transportů z celé republiky a začaly přijíždět transporty taky z Německa. Bylo přelidněno, hlavně v kasárnách, kde bydlelo nejvíce lidí. Nás, co jsme přijeli v červenci, proto ubytovávali v soukromých domech.

Ubytovali nás v dvoupokojovém bytě. V každé místnosti nás spalo deset lidí. Než se začaly stavět kavalce, dvoupatrové, spali jsme na zemi. V kasárnách se stavěly kavalce třípatrové.

Kavalce se vyráběly na Bauhofu, krátce po ubytování jsem tam musela jít pracovat. Vyráběly se tam postele a další předměty ze dřeva. Muži pracovali na těžších úkolech, my ženy jsme nosily dřevo, kam bylo potřeba. Pro sedmnáctiletou holku to byla těžká práce. Ale dlouho jsem tam nezůstala, protože se ukázala potřeba řemeslné práce a otvíraly se dílny, krejčovská, ševcovská, instalatérská a další. Řemeslníků bylo mezi námi hodně. Učila jsem se necelý rok po škole švadlenou, a tak jsem se snažila dostat se zase k šití. Přešla jsem do krejčovny, do dětského oddělení. Přešívaly jsme zabavené oblečení dospělých, které neodešlo do Německa, na věci pro děti.

Pracovali jsme v dřevěných barácích mezi kasárenami Hannoverem, Hamburgem a Magdeburkem. V Sudetských kasárnách bydleli jen muži, v Drážďanech a v Hamburgu ženy. Ve velkých kasárnách byla jedna kuchyň, která vařila pro všechno tamější obyvatelstvo. Ti, co bydleli v kasárnách, si chodili do kuchyně se šálky, ostatním, z baráčků, se jídlo rozváželo

v termosech, podle počtu lidí. V každém domě byl ustanoven domovník, jehož úkolem bylo starat se o dům, pokud to šlo, a taky rozdělovat stravu. Měl půllitrovou naběračku a tou každému nabral jednu dávku polívky. Strava byla velice ubohá, v polívce se málokdy něco našlo. Ráno byla špinavá voda, které říkali káva. Byl to odvar z nějakých obilovin, bez cukru, nemělo to žádnou chuť. Než ji rozvezli a rozporcovali, bývala už káva studená. V poledne bývala obvykle polévka, tu vařili z tuřínu. V polévce plaval kousek bramboru, nic moc. Maso, to nebývalo nikdy. Dostávali jsme jen těžko pojmenovatelnou omáčku. To se polévka zaprášila moukou, do ní se do 300 litrového kotle přidala jedna čtvrtkilová kostka margarínu. Občas jsme dostali jeden kynutý knedlík, vevnitř nebylo vůbec nic. Knedlík polívali omáčkou, která se vařila z karamelu a trošky margarínu. Jednou za týden nebo čtrnáct dní jsme dostali buchtu, to byl kousek upečeného těsta, anebo brambory. Večer býval kousek chleba, kilový bochník rozčtvrcený na čtyři díly, k tomu umělý med nebo kousek marmelády z červené řepy.

Výživná hodnota stravy byla tedy velmi nízká. Oni totiž Němci měli pro koncentráky jednotnou stravu. Měli to vědecky propracované. Spočítali si, že normální člověk potřebuje denně 2 500 kcal, strava, kterou jsme dostávali, měla sotva 900 kcal. Lidé se pak snažili opatřit si další potravu za každou cenu. Pud sebezáchovy byl tak silný, že člověk byl schopen udělat cokoliv.

Těch, co dostávali balíčky, bylo málo. Ze začátku balíčky nebyly povoleny, až později se mohly posílat. A když balíčky přišly, tak některé Němky – říkalo se jim berušky, protože braly – ty balíky rozbalovaly, a když tam bylo něco hodnotnějšího, třeba sardinky, tak si je nechaly. Z balíků zůstal většinou jen plesnivý chleba.

Z Terezína se smělo po nějaké době posílat zprávy, nesmělo se ale psát si konkrétně o jídlo. Proto se používaly různé šifry, např. v Praze byl pekař Odkolek, tak když se napsalo, navštiv Odkolka, adresát tomu rozuměl. Můj tatínek měl sestru provdanou za árijce, takže ta ještě transportem neodešla, na smíšená manželství došlo až v roce 1945. Tak té jsme posílali dopisy, že žijeme, tu a tam nám poslala balíček. Aby chleba nezplsnivěl, nakrájela ho na kostky a vysušila, bývala tam i kostka medu nebo sklenička marmelády, ale vcelku se nedalo nic moc posílat. A když už něco přišlo, tak to berušky často vykradly. A také se lidi zvenku báli balíčky posílat. Za ty tři roky, co jsme byli v Terezíně, jsme dostali asi pět balíčků, od rodiny, od známých.

V krejčovské dílně jsem nezůstala, poslali mě na štípání slídy. Ti, co vykonávali tuto práci, byli před transporty z Terezína chráněni. Moje maminka pracovala v krejčovně, tatínek v ševcárně. Oba byli třikrát zařazeni do transportu. Ale tatínka potřebovali, protože opravoval obuv pro vojáky; tak nás, celou rodinu, vyreklamovali a do transportu jsme zařazeni nebyli. Ale to trvalo jen do roku 1944, kdy přišla kontrola Červeného kříže. Jeho zástupce prováděli Němci po Terezíně a ukazovali jim, jak je Terezín krásný, jak se tam mají lidé dobře. Po jejich odjezdu začaly nové transporty.

Od září 1944 bylo odesláno z Terezína deset transportů, po jednom, po dvou tisících lidí. Zpočátku, když se Terezín zaplňoval, posílali Němci staré lidi ven z Terezína, aby mladí mohli Terezín budovat. Když se blížil konec války, v roce 1944, začali mít obavu, že když budou mít v Terezíně šedesát tisíc mladých lidí, bude to pro ně potenciální nebezpečí. Začali proto místo starých posílat pryč mladé. A tak, když byl Terezín v roce 1945 osvobozen, zůstali tam většinou staří lidé, nebo ti, co pracovali na štípání slídy a jiných chráněných pracovištích.

Já jsem byla dlouho chráněná, ale v září 1944 mě to postihlo. Tatínek byl ze začátku také chráněný, vždycky jsme byli nějakým způsobem vyreklamováni, ale teď, v září, odjely první tři transporty mužů. Řekli jim, že jedou na práci do Německa. Tatínek byl v třetím

transportu, maminku s bratrem zařadili do čtvrtého. Mě nezařadili. Tak jsem šla na ústředí v Magdeburských kasárnách, kde bylo terezínské vedení, židovské, a přihlásila jsem se dobrovolně do transportu. Tak jsem s maminkou a bratrem dojela do Osvětimi.

Těch deset posledních transportů bylo vypravováno většinou do Osvětimi, dřívější transporty posílali do Treblinky, do Majdanku. Tam, až na jednu dvě výjimky, celý transport postříleli nebo zplynovali. V jednom z těch transportů, které odešly v roce 1942, byla i moje babička.

Když jsme dojížděli s bratrem a maminkou bránou do Osvětimi, viděli jsme, že se kolem pohybuje spousta lidí a všichni měli štráfkované uniformy a štráfkované čepice. Maminka říkala: „To se mi nelíbí, tady je něco divného. To nebude dobrý.“ Úplně instinktivně to cítila a opravdu to tak bylo. Čekali, až vlak přijede, vytáhli nás ven a zavazadla – to jsme jich ještě trošku měli – všechna zlikvidovali.

Pak jsme se museli seřadit do pětistupů a postupovat dopředu. Šla jsem s maminkou a bratrem, blížili jsme se k rampě. Tam stáli esesáci a začali: všechny děti na bok. Můj bratr měl tenkrát třináct let, nebyl nijak veliký, tak musel na bok. Stály tam děti, chlapani i děvčata dohromady. My jsme postupovaly dál a dál, až jsme přišly k esesákovi Mengelemu. Maminku Mengel poslal na jednu stranu, mě na druhou.

Zachránilo mě, že jsem šla na práci. S tatínkem, který přijel s transportem mužů, to muselo být asi taky tak, protože tatínek tenkrát nebyl zdravý, měl astma. Šel určitě z té rampy rovnou do plynu.

Nahnali nás do dřevěných baráků, které stály po obou stranách ulice. Byly to dřevěné baráky, původně stáje pro šestnáct koní, osm koní nalevo, osm napravo. Do každé kóje nahnali dvaatřicet lidí. V baráku bylo skoro pět set lidí, bez záchodu, bez vody, bez ničeho. Uprostřed baráku byla zídka, na jejímž konci stála kamna na uhlí. Od kamen se tou zídkou táhl přes celý barák komín, který končil venku. Zídka měla sloužit k vytápění. Po zídce běhal esesák nebo vedoucí bloku, koho viděl, toho přetáhl přes hlavu bičem. Tihle vedoucí měli výsostné postavení, esesáci si vůči nim nic nedovolili, protože je potřebovali, aby šikanovali lidi. Měli také výhodu, že fasovali i jídlo pro mrtvé. Když přes noc z těch pěti set lidí na baráku deset patnáct přes noc umřelo, měli jídla habaděj. Tak mohli spíš přežít.

Museli jsme se svléknout donaha, všechno dát na hromadu, jít dál, osprchovat se, nechat se ostříhat. Pak nám dali nějaké hadry z kufrů, co je ukradli. Bylo to na podzim, říkali jsme si, to asi zmrzneme, v takovém oblečení. Pak nás nahnali zpět do baráků a počítali nás.

Počítali nás potom každou chvíli a chraň bůh, aby se jeden spletl, okamžitě bylo zle, esesáci řádili. To jsme pak stávali třeba hodiny v pětistupech před barákem, i když přišlo nebo byla zima, pořád dokola nás počítali. Esesačky chodily kolem s bičkem, kdo nestál, toho praštily, některé ženy byly těhotné, nebylo to na nich ještě vidět, bylo jim zle, padaly, omdlávaly, ostatní ženy je zvedaly, protože kdyby zůstaly ležet, tak by je esesáci zastřelili.

To sčítání probíhalo tak, že esesáci přišli k vedoucímu bloku, a ten řekl: „Poslušně hlásím, blok č. 10, počet živých, počet mrtvých.“ Ti mrtví byli za barákem, chodili je přepočítat. Když počet nesouhlasil, protože se spletl buď vedoucí bloku, nebo ti, co přepočítávali mrtvé, počítalo se znovu a znovu. Takové apely bývaly i dvakrát denně, ráno a večer, podle toho, jak se jim líbilo šikanovat lidi.

My, ženy, jsme měly v baráku třípatrové kavalce. Na kavalci nás leželo pět, takže když se chtěla některá z nás v noci obrátit, musely se obrátit všechny. V baráku byl místo záchodu sud, 200 litrový, u sudu stála služba. Lidí jako much, potřebovaly jsme se u sudu vystřídat. Když byl sud plný, ta poslední, co u toho byla, musela sud se službou vynášet na

dřevěných tyčích ven. Většinou se jim už nedostávalo sil, tak se sud vylíval za barák do příkopu.

Přes den sloužil jako záchod jeden z baráků. Byly v něm desky, v nich vyříznutá kola. Na záchod nás vyhnali, když oni chtěli, jednou za den, obvykle ráno, málokdy dvakrát. Nebylo možné jít na záchod, když jsme to potřebovaly. S umývárny to bylo podobné. Zase se šlo na povel k řadě kohoutků, někdy z nich voda tekla, většinou studená, takže hygiena nebyla vlastně žádná.

Musely jsme být pořád v baráku nebo při apelech před barákem. Třikrát jsem zažila selekci. O té první, po příjezdu, jsem se zmiňovala. Při dalších jsme všechny musely vstát z kavalce, postavit se podél komínové zídky. Esesáci stáli u vchodu do baráku a my jsme nahé vystupovaly ven. Tu poslali pryč, tu nechali, to byla tzv. selekce. Pryč – znamenalo do plynu. Mně bylo 19 let.

Kolem Březinky byly elektrické dráty pod napětím 2000 voltů, když to někdo nevydržel a sáhl si na ně, zabilo ho to. První elektrický obvod byl přímo u tábora, druhý byl ve vzdálenosti 500 metrů, třetí po 5 kilometrech. Hlídali je esesáci se psy. Když houkání sirény oznamovalo, že nějaký člověk utekl, všechny tři okruhy uzavřeli a hledali utečence. Utéct se podařilo málokomu, většinou uprchlíky zastřelili.

Do Osvětimi nacpali Němci patnáct tisíc lidí, na což tábor nestačil, měl kapacitu tak pro deset tisíc. V noci na 7. března 1944 vybrali podle čísel lidi z transportu, který přijel z Terezína v září 1943, a až na tři výjimky je poslali do vedlejšího tábora, do tzv. karantény. V tu noc je usmrtili v plynových komorách a spálili. Ti tři, co přežili, to byla Ruth Neumannová z Brna, její maminka a doktor Bardach.

Jednou také přišli vybírat a nás, které vybrali, poslali na rampu, tam nám dali jiné oblečení, abychom lépe vypadaly. Na každém kabátě nebo šatech byl vzadu pruh a na něm barvou namalovaná písmena KL – koncentrační lágr. Z rampy nás nahnali do dobytčáků, našly jsme do nich a říkaly si: „Kdo ví, kam nás vezou, ale hlavně, že jedeme odtud pryč.“ Tak jsme se dostaly na práci do Německa. Vagony, z nichž v jednom jsem byla já, dojely do Freibergu, blízko Drážďan. Vyráběla se tam letadla, německé bombardéry V2.

Pracovaly jsme tedy v leteckých dílnách. Bydlely jsme v budově, kde jsme i pracovaly, to bylo dobře. Němci tam měli nějaké kanceláře, budova se vytápěla. Spaly jsme zase na třípatrových kavalcích. Byly tam ale větší místnosti, více pokojů, umývárny, kde jsme se mohly po práci umýt.

Místí nám půjčovali, co bylo potřeba pro práci. Já jsem například u letadel V2 nýtovala křídla. Naštěstí jsem měla mistra, který se s námi sice nebavil, to měli asi zakázáno, ale byl docela solidní. Když šel například z oběda z kantýny pro Němce, donesl nám odtud slupky z brambor – brambory se tam neloupaly. My, s kolegyní, s níž jsem pracovala, jsme byly šťastné, že si zaplníme žaludek. Křúpalo to sice, slupky byly ještě od písku, ale byly jsme rády, že aspoň něco můžeme sníst. Nemohly jsme však slupky jíst na pracovišti, tak jsme chodily na toalety, obě společně do jedné kabinky. Jednou nás tak zastihla Němka a řvala, abychom vyšly ven. My jsme si vyjít netroufly, ještě jsme ty slupky nedoedly. Němka ale řvala tak dlouho, až jsme nakonec ven vyšly. Zmlátila nás, naštěstí však nepřišla na to, že jsme se tam dojídaly zbytky z kantýny. Přežít bylo obtížné, pomáhalo však, když jsme se mohly aspoň tímto způsobem nasytit.

V roce 1945 začaly nálety. Z továrny nás vystěhovali, měli obavy, že továrna bude vybombardovaná, a nás pracovníky potřebovali. Tak nás nastěhovali do dřevěných baráků daleko za město, takže jsme musely brzo ráno chodit pěšky do práce a večer zase zpátky.

Pracovaly jsme ve dvanáctihodinových šichtách, přitom jsme měly špatné oblečení, žádné prádlo, já jsem měla jen takové černé šaty, dřeváky, nic na nohy, nic na ruce. Dostala jsem náhodou kabát, který měl uvnitř teplý vatelín. Ten jsem vytrhala a zabalila si jím nohy a ruce.

Naštěstí jsme to přežily. Potom ale Němci rozhodli, že už v továrně pracovat nebudeme, že nás pošlou na práci jinam. Zase nás naložili do dobytčáku, bylo nás padesát v jednom vagonu, s jedním kyblíkem pro všechny na celou cestu. Vyjely jsme, vagon zanedlouho projížděl přes Československo. Byla noc, esesáci byli vpředu a vzadu na každém vagonu, hlídali nás se zbraní v ruce, aby nikdo nemohl utéct. Jedna z nás, Marie, byla z okolí Plzně. Náhodou viděla škvírou města, kterými jsme projížděly. Vlák jel v noci pomalu. Pomohla jsem jí do okna vagonu a Marie vyskočila. Řekla jsem ostatním, že Marie utekla. Rozhodla se i další a taky vyskočila, pak ještě několik děvčat, kterým jsem pomohla do okna. Každá pak asi přespala někde jinde, protože víc žen by si lidi netroufali ukrývat. My jsme nakonec dojely z Freibergu až do Rakouska do Mauthausenu. Tam nás nakonec osvobodili Američani.

Zůstala jsem sama, tatínek šel rovnou do plynu, maminka a bratr asi také.

Čtrnáct dní po osvobození nařídili v táboře karanténu, skoro všichni dostali úplavici. Po Mauthausenu jsme se mohly volně pohybovat. Tak jsme tam s děvčaty hledaly, kde bychom co ukradly, abychom se k něčemu vůbec dostaly. Jídlo nám sice dávali, ale taky takové nijaké. Vešly jsme tedy do hlavní budovy, kde měli kanceláře esesáci. Ti samozřejmě utekli, zůstaly po nich sklady prádla, povlečení. Tak jsme si každá ukradla jeden polštář, vypůjčily jsme si jehlu. Vrátily jsme se do dřevěných baráků a z dek, kterými jsme se zakrývaly, jsme vytáhly nitě a ušily jsme si v ruce sukně, s modrou kostečkou. Mauthausen byl mužský lágr, proto tam nebylo pro ženy oblečení. A tak, když jsme odjížděly domů, dostaly jsme ještě každá pánské spodky, jednu košili, druhé dřeváky, trošku lepší, chlebník, trochu chleba na cestu a pár maličkostí.

Dopravili nás autobusy do Českých Budějovic, kde jsme přesešly do autobusů na Prahu. V Praze na nádraží jsme zašly na Červený kříž, tam nás zaevidovali, dali nám doklady, že jsme přišly z koncentráku. Některá děvčata byla přímo z Prahy, nám ostatním dali volnou jízdenku, a běžte každý, odkud jste. Sedly jsme do různých vlaků a rozjely se do míst svých předválečných bydlišť. Bylo nás tam pár z Olomouce – náhodou jsem v Mauthausenu potkala, jak jsme tam šňupaly po esesáckých ubytovnách, jednoho známého z Olomouce.

Když jsem přijela do Olomouce na nádraží, zase jsem musela projít kontrolou, nevěděla jsem, kam mám jít. Rodiče nebyli, hledala jsem, jestli se někdo z rodiny nevrátil. Ten známý z Mauthausenu měl v Olomouci příbuzné, co nebyli Židi, odešel k nim. Já jsem šla na Červený kříž, na Mořické náměstí, tam jsem se hlásila, že jsem přišla z koncentráku a že nevím, co mám dělat, kam mám jít. Dali mi doklad, řekli, že v Pöttingeu je ubytovna pro partyzány a pro vězně, a dali mi legitimaci na stravenky. Mohla jsem v Pöttingeu bydlet, na oběd jsem chodila do Mořické školy.

Pátrala jsem, jestli se někdo z rodiny vrátil, hledala jsem si bydlení. V Olomouci byla Židovská obec na Legionářské ulici, úřadovali tam lidé ze smíšených manželství, kteří se už vrátili z Terezína. Ti mi pomohli, dali mi nějaké oblečení z UNRY – výpomoc ze zahraničí, z Ameriky.

Pak jsem si našla bydlení, zaměstnání. Ze začátku jsem nemohla pracovat, byla jsem strašně slabá. Když jsem se vrátila, vážila jsem 35 kg, takže spolužáci, co jsem je potkala, mě ani nepoznali.

Ke známým, se kterými jsme byli zadobře, jsem se šla zeptat, jestli u nich nezůstalo

něco po rodičích. Ti mi všechno zapřeli, tak jsem si musela všechno vybudovat sama znovu.

Z doslovného přepisu zvukového záznamu zpracoval Tomáš Hrbek